

Interventie

Gedrag: ik doe ertoe!

Erkenning

Erkend door Deelcommissie ontwikkelingsstimulering, onderwijs gerelateerd en jeugdwelzijn d.d 16-01-2014

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Martijn Spekman (Jan 2014).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Gedrag:ik doe ertoe!'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoudsopgave

Erkenning.....	2
Samenvatting	4
Doel.....	4
Doelgroep.....	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderzoek.....	5
A. Interventiebeschrijving	6
1. Risico- of probleemomschrijving	6
2. Doel van de interventie	7
3. Doelgroep van de interventie	8
4. Aanpak van de interventie	9
5. Materialen en links.....	16
B. Onderbouwing van de interventie	17
6. Verantwoording: doelgroep, doelen en aanpak	17
7. Samenvatting onderbouwing	22
8. Randvoorwaarden voor uitvoering en kwaliteitsbewaking	23
Aangehaalde literatuur.....	25

Samenvatting

Doel

Gedrag: ik doe ertoe! richt zich op het creëren van een goed samenlevingsklimaat in de klas en daarbuiten en daarmee het voorkomen van antisociaal gedrag bij middelbare scholieren. Na de inzet van Gedrag: ik doe ertoe! zijn leerlingen zich bewust van wat hun gedrag betekent voor hun omgeving. Ze zijn in staat te beoordelen welke gedragingen in sociale situaties het leefklimaat positief beïnvloeden en welke een negatieve invloed hebben en maken op grond van dit oordeel bewuste (pro-sociale) keuzes voor hun eigen gedragsrepertoire.

Doelgroep

Gedrag: ik doe ertoe! is gericht op alle leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs in de leeftijd van 12 tot 16 jaar van VMBO gemengde en theoretische leerweg tot en met het VWO.

De invulling die leerlingen geven aan de geboden stof zal per niveau verschillen. Dit geldt ook voor de klassikale besprekingen en herhalingslessen. Dit is voor een mentor geen probleem. Hij speelt in op het niveau van zijn leerlingen.

Aanpak

Gedrag: ik doe ertoe! beslaat twee leerjaren. In elk leerjaar wordt er in twee speciale modules gewerkt aan de bewustwording van het gedrag en attitudeverandering. Elke module kan gespreid over de mentoruren of aaneengesloten in projectvorm worden ingezet. Na twee modules komt het geleerde in verschillende contexten terug tijdens herhalingslessen. De school krijgt ondersteuning bij het inroosteren van het programma. De mentoren krijgen een training waarbij de planning, leerdoelen en aanpak worden behandeld. De in totaal vier modules zijn: 'gedrag', 'gedrag in de klas', 'gedrag en de publieke sector' en 'gedrag in de wijk'. Digitaal lesmateriaal en activerende werkvormen staan centraal. De leerlingen werken zowel individueel als klassikaal aan de opdrachten, o.a. met behulp van filmpjes.

Materiaal

Gedrag: ik doe ertoe! bestaat uit een compleet pakket voor twee leerjaren:

- Docententraining
- begeleidingsmomenten
- draaiboekgesprek
- uitgebreide docentenhandleiding
- vier modules en herhalingslessen digitaal lesmateriaal (individuele inlogcodes voor leerling en leerkracht) en werkbladen
- een serious game (InConflict)

Onderzoek

Er is geen wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de uitvoering van de interventie. De kwaliteit en effectiviteit van een voorloper van het huidige Gedrag: ik doe ertoe! is onderzocht door het Platform Opleiding, Onderwijs en Organisatie (PLATO) van de Universiteit Leiden. Daaruit bleek dat het programma sterk was op het vlak van motivatie, werkvormen en flexibiliteit. Er bleek verbetering mogelijk. Codename Future heeft deze verbeteringen doorgevoerd met ondersteuning van het Nederlands Jeugdinstituut. Deze doorontwikkeling heeft geleid tot uitbreiding en aanscherping van het programma en het ontwikkelen van een uitgebreide methodiekbeschrijving. Een pilot op vijf scholen heeft bijgedragen aan de doorontwikkeling. Met feedback en evaluerende gesprekken van leerlingen en docenten is het huidige Gedrag: ik doe ertoe! ontstaan.

A. Interventiebeschrijving

1. Risico- of probleemomschrijving

Gedrag: ik doe ertoe! richt zich op het maken van keuzes die bijdragen aan een goed samenlevingsklimaat in de klas en daarbuiten en daarmee op het voorkomen van antisociaal gedrag bij middelbare scholieren. Onder antisociaal gedrag verstaan we alle gedrag dat niet pro-sociaal is: strijdig met of zich kerend tegen de normen van de gemeenschap waarin men leeft, gericht tegen en vijandig ten opzichte van de geordende samenleving. Gedacht kan worden aan negativistisch, opstandig, ongehoorzaam en vijandig gedrag tegenover autoriteitsfiguren of gedrag waarbij de grondrechten van anderen en belangrijke sociale normen of regels worden overtreden (dossier Gedragsproblemen, Nederlands Jeugdinstituut).

Schoolleiders en bestuurders in het voortgezet onderwijs ervaren een groeiende groep leerlingen die antisociaal gedrag vertonen. Recent onderzoek (VO-raad, 2012) wijst uit dat 62% van de ondervraagden een trend herkent dat fysieke en verbale agressie vanuit ouders en leerlingen naar schoolpersoneel toeneemt. 62% geeft aan dat in de laatste 15 jaar de verbale en fysieke agressie van ouders en leerlingen op hun school is toegenomen en 64% vindt dat docenten minder gezag hebben dan 15 jaar geleden.

Ook het verschijnen van detectiepoortjes, beveiligers en gedragsprotocollen in de afgelopen 15 jaar zijn ontegenzeggelijk tekenen van een veranderend schoolklimaat.

In de klas heeft een kwart van de leerlingen extra aandacht nodig door onder andere een slechte werkhouding (Onderwijsraad, 2010). Uit onderzoek onder ongeveer 600 leerlingen in het VMBO over 2002, 2003 en 2004 in alle vier de leerjaren, blijkt dat bijna alle leerlingen zich naar eigen zeggen in het afgelopen onderzoekjaar wel eens schuldig hebben gemaakt aan antisociaal gedrag (Harland, Weerman, Van der Laan & Smeenk, in Weerman, Smeenk & Harland, 2007). Dit gedrag bestaat uit gooien met dingen (driekwart van de leerlingen), verbaal pesten (de helft) of fysiek pesten (een kwart). Een derde van de leerlingen zegt wel eens betrokken te zijn geweest bij vechten op school.

Het algemene gevoel van de huidige docent op basis van de hierboven beschreven trends en verschijnselen, zorgt ervoor dat docenten sterke behoefte hebben aan hulp bij het scheppen van een beter klassenklimaat.

Leerlingen met antisociaal gedrag kunnen in elke doorsnee klas voorkomen. De toename komt vooral door andere - uiteenlopende maar onderling samenhangende - redenen. Zo is de maatschappelijke context in de afgelopen decennia sterk veranderd. De samenleving is complexer, hectischer en opener geworden en dat kan niet iedereen even goed aan. Er is meer nadruk op communicatieve vaardigheden, iets waar de kinderen waar het hier om gaat juist minder goed in zijn. Dit vertaalt zich (mede) in gedragsproblemen (Onderwijsraad, 2010). De toename van antisociaal gedrag bij leerlingen heeft mogelijk ook te maken met het feit dat het individuele belang de afgelopen decennia een hogere prioriteit heeft gekregen als doel van opvoeding en onderwijs. Dit is een groot goed. Een nadeel is dat gedeelde normen, waarden, rechten en plichten niet langer vanzelfsprekend zijn. Daar komt bij dat de samenleving een pluriforme samenleving is, vol verschillen (religieus, politiek, cultureel, etnisch). Niet alle leerlingen krijgen dan ook hetzelfde waarden- en normenpatroon mee van hun ouders (Onderwijsraad, 2003).

Antisociaal gedrag vormt een probleem omdat het tot belemmeringen in het onderwijsproces alsmede minder goede onderwijsresultaten leidt. Enerzijds blijven de leerprestaties van het kind zelf achter en verloopt hun onderwijsloopbaan minder succesvol en/of anderzijds hebben de docent (stress, lagere werkprestaties) en de klas (leerprestaties van andere leerlingen) er last van.

2. Doel van de interventie

Wat is het doel van de interventie? Beschrijf de einddoelen en eventuele sub- of voorwaardelijke doelen zo concreet mogelijk en bij voorkeur SMART (specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden). Het hoofddoel van Gedrag: ik doe ertoe! is het voorkomen van antisociaal gedrag bij middelbare scholieren. Dit wordt beoogd door het creëren van een goed samenlevingsklimaat in de klas en daarbuiten. Na de inzet van het programma Gedrag: ik doe ertoe! zijn leerlingen zich bewust van wat hun gedrag betekent voor hun omgeving. Ze zijn in staat te beoordelen welke gedragingen in sociale situaties het leefklimaat positief beïnvloeden en welke een negatieve invloed hebben en maken op grond van dit oordeel bewuste keuzes voor hun eigen gedragsrepertoire.

Op het niveau van de leerling:

- Leerlingen zijn zich bewust van hun gedrag en het effect daarvan op hun omgeving.
- Leerlingen kunnen met leeftijdsgenoten (peer group) op adequate wijze communiceren over hun gedrag en afspraken maken over gedrag.
- Leerlingen kunnen met leerkrachten op adequate wijze communiceren over gedrag en afspraken maken over gedrag.
- Leerlingen kunnen met buurtbewoners op adequate wijze communiceren over gedrag en afspraken maken over gedrag.

- Leerlingen kunnen met personen uit de publieke sector op adequate wijze communiceren over gedrag en afspraken maken over gedrag.
- De sociale en morele ontwikkeling van leerlingen is bevorderd.
- Leerlingen zijn in staat om bewuste keuzes te maken in hun gedragsrepertoire.

Op het niveau van de docent:

- De docenten zijn in staat de leerlingen bewust te maken van hun gedrag en hen te stimuleren in het maken van bewuste keuzes in hun gedragsrepertoire.

Op het niveau van de school:

- Het leefklimaat op de school is verbeterd.
- De school heeft invulling gegeven aan belangrijke onderdelen van de pedagogische opdracht en het thema 'burgerschap'.
- Leerlingen zijn actief betrokken bij het verbeteren van het leef-klimaat in de schoolomgeving en in de wijk.

3. Doelgroep van de interventie

Gedrag: ik doe ertoe! is gericht op alle leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar. Gedrag: ik doe ertoe! richt zich op het voortgezet onderwijs van VMBO, gemengde en theoretische leerweg, tot en met het VWO.

De invulling die leerlingen geven aan de geboden stof zal per niveau verschillen. Dit geldt ook voor de klassikale besprekingen en herhalingslessen. Dit is voor een mentor geen probleem. Hij kent het niveau van zijn leerlingen.

Indicatie- en contra-indicatiecriteria

Indicaties voor Gedrag: ik doe ertoe! zijn:

- leerlingen tussen de twaalf en zestien jaar oud; onderbouw van het reguliere middelbaar onderwijs (VMBO, HAVO of VWO);
- twee opeenvolgende jaren binnen de eerste drie leerjaren van het reguliere voortgezet onderwijs;
- behoefte van school om gedrag bespreekbaar te maken;
- behoefte van school om antisociaal gedrag te voorkomen / verminderen door te werken aan bewustwording en attitudeverandering.

Contra-indicaties zijn:

- zware gedragsproblemen of zwaar delinquent gedrag bij leerlingen;
- leerlingen jonger dan twaalf jaar (basisschool) of ouder dan zestien jaar (4e leerjaar/bovenbouw);
- leerlingen in het speciaal onderwijs.

3.3 Toepassing bij migranten

De interventie is niet speciaal ontwikkeld voor migrantendoelgroepen. Migrantleerlingen kunnen, mits zij de Nederlandse taal beheersen, evengoed deelnemen als autochtone leerlingen. Doordat er veel wordt gewerkt met visueel materiaal wordt de taalbarrière zelfs enigszins over-brugd.

4. Aanpak van de interventie

4.1 Opzet van de interventie

Gedrag: ik doe ertoe! beslaat twee leerjaren. In elk leerjaar wordt er in twee modules gewerkt aan de bewustwording van het gedrag en het veranderen van attitude middels diverse thema's. Afhankelijk van de beschikbare lestijd en het organisatiemodel kan een school kiezen voor het spreiden van de lessen over een aantal mentorlessen of het clusteren binnen enkele projectdagen. Belangrijk is om de aangeleerde begrippen en attitudes levend te houden. Na twee modules komt daarom het geleerde in verschillende contexten terug tijdens herhalingslessen (in de mentoruren).

De modules bouwen op elkaar voort en zijn opeenvolgend: gedrag, gedrag in de klas, gedrag en de publieke sector en gedrag in de wijk.

De school wordt ondersteund bij het inroosteren van het programma. Er wordt een draaiboek op maat gemaakt. De mentoren krijgen een training waarbij de planning, leerdoelen en aanpak worden behandeld.

In de interventie staat het werken met digitaal lesmateriaal centraal. Hiermee doen leerlingen kennis op over gedrag en betrekken zij dit middels verschillende werkvormen op henzelf en hun omgeving.

Vooraf

Met de directie wordt besproken op welke wijze het project onderdeel wordt van het beleid en het schoolplan en op welke wijze het project een plek krijgt op de school (rooster), gespreid over de mentoruren of per module in projectvorm en de herhalingslessen in de mentoruren. Vervolgens maakt een medewerker van Codename Future in samenspraak met de mentoren een draaiboek op maat. Binnen de school wordt een verantwoordelijke coördinator voor het project benoemd.

Tijdens het voortraject staan centraal:

- de doelen die behaald moeten worden na afloop van het project;
- het trainen van de leerkrachten in het uitvoeren van de methodiek (met behulp van de methodiekhandleiding);
- het plannen (het maken van een draaiboek op maat per leerjaar).

Codename Future ondersteunt de mentoren bij de start van de interventie.

De mentoren volgen de voortgang van de leerlingen in het digitale lesmateriaal. Tijdens de kick-off en de begeleidingsmomenten is een medewerker van Codename Future aanwezig om samen met de mentoren de verrichtingen van de leerlingen te structureren. De medewerker evalueert na het eerste jaar met de docenten hoe de ontwikkeling loopt en of er knelpunten zijn en geeft een docententraining bij aanvang van het tweede jaar.

Opzet interventie

De interventie Gedrag: ik doe ertoe! bestaat uit vier modules.

Module 1: Gedrag. Deze module gaat over gedrag bij jezelf en je directe omgeving.

Module 2: Gedrag in de klas. Deze module gaat over gedrag in de klas/school. Het geleerde uit module 1 wordt toegepast.

Module 3: Gedrag en de publieke sector. Deze module gaat over gedrag tegenover mensen uit de publieke sector. Het geleerde uit de modules 1 en 2 wordt toegepast.

Module 4: Gedrag in de wijk. Deze module gaat over gedrag in de wijk en het geleerde uit de modules 1, 2 en 3 wordt toegepast.

Voorafgaand aan module 1 wordt de serious game InConflict gespeeld.

Elke module bestaat uit een lessenreeks (variërend van vijf tot negen lessen). Na module 2 en 4 zijn er terugkoppeling- en herhaalmomenten (per reeks zes keer 25 minuten). Module 1 en 2 worden gegeven in het eerste leerjaar en module 3 en 4 in het tweede leerjaar.

De lessen kunnen het best worden ingebouwd in de mentorlessen. Een deel van de methode Gedrag: ik doe ertoe! kan ook projectmatig aangeboden worden door één of meerdere lessen te clusteren tot een project (week/dagen). Omdat de tussenpozen tussen de modules daardoor langer worden is het dan extra belangrijk tussen de projecten door de bewustwording van gedrag levendig te houden middels de herhalingsmomenten.

Aansluiting bij niveau van leren

Gedrag: ik doe ertoe! richt zich op het voortgezet onderwijs van VMBO gemengde en theoretische leerweg tot en met het VWO. In de lessen worden de basisprincipes van gedrag behandeld en bevraagd. Deze basisprincipes zijn voor ieder mens hetzelfde. De manier waarop de leerlingen de stof zullen verwerken zal echter verschillend zijn: daar waar de VMBO-er vooral vanuit 'ik' denkt, zal een VWO-er de leerstof makkelijker op een abstract niveau plaatsen en oorzaken en verbanden herkennen. De opdrachten in de lessen volgen een rode draad waarlangs de leerlingen vaak zelf tot kennisconstructie komen.

De mentor heeft bij de uitrol van Gedrag: ik doe ertoe! een belangrijke rol bij het duiden van de stof, het leiden van de leergesprekken en discussies, het zoeken van actuele en concrete voorbeelden en het toewijzen en begeleiden van voor de doelgroep geschikte verwerkingsopdrachten.

Materiaal

Het lesmateriaal bestaat uit kennis activerende stof die digitaal wordt aangeboden. Hierdoor is het mogelijk gebruik te maken van filmfragmenten en interactieve elementen. De verwerkingsopdrachten bestaan uit verschillende werkvormen die niet altijd achter de computer plaatsvinden. De opdracht wordt aangestuurd vanuit een stappenplan dat te downloaden is door de leerlingen of te kopiëren vanuit de docentenhandleiding. Het materiaal volgt in elke module de opbouw: waarnemen (wat zie ik?), verklaren (hoe komt/werkt dat?), herkennen (zie ik dat wel vaker; waar zie ik dat?), waarderen (wat vind ik daar van en wat vinden anderen daarvan?).

4.2 Inhoud van de interventie

Module 1 Gedrag

Serious game InConflict

De lessenreeks van Gedrag: ik doe ertoe! start met de serious game In-Conflict. Deze game bestaat uit een interactieve film waarin de leerlingen op cruciale momenten in het verhaal binnen tien seconden moeten beslissen hoe de hoofdrolspelers reageren. De verhaallijn verloopt volgens de keuzes die de leerling maakt. De leerlingen kunnen kiezen uit twee cases. De leerlingen kunnen de game na afloop nogmaals spelen en bekijken welke invloed andere keuzes hebben. De twee cases binnen In-Conflict zijn gebaseerd op ware gebeurtenissen en personen. Na iedere keuze kunnen de leerlingen filmpjes aanklikken met daarin de interviews met de betrokkenen bij het échte conflict. Tussen de scenes door krijgen leerlingen vragen voorgelegd over hun inschatting en eigen situatie. Aan het einde van de les worden hun antwoorden naast landelijke uitslagen

gelegd. Dit vormt de basis voor verdere klassikale beschouwing en discussie. Tijdens deze discussie wordt het gedrag in de game steeds geanalyseerd en geïnterpreteerd. Daardoor wordt niet de conflictsituatie benadrukt, maar vooral het gedrag in aanloop of als gevolg van een conflict. Daarmee is dit een voorbereiding op de digitale les waarin dit gedrag opnieuw wordt uitgelicht en ook binnen andere (alledaagse) contexten wordt geplaatst.

Les

Aansluitend aan de game maken de leerlingen de eerste les waarin het gedrag uit de game wordt geduid via zelfsturende opdrachten. Voor de docent zijn inspringmomenten beschreven in de handleiding. Met deze inspringmomenten kan hij de verschillende gedragselementen in een andere context plaatsen. De leerlingen kijken vanuit de game, maar ook vanuit andere voorbeelden naar gedrag. Wat is gedrag? En hoe weet je wat 'goed' gedrag is? Waar hangt dit van af? De basisprincipes van gedrag worden uitgelegd. Thema's die centraal staan bij de opdrachten van module 1 zijn: het benoemen van normaal gedrag, normen en waarden, invloed van non-verbaal gedrag, rollen in de groep en jezelf leren kennen. Voorbeelden van werkvormen die daarbij gebruikt worden, zijn: het bekijken van filmpjes en het vertalen naar het leven van de leerlingen zelf, het kiezen van foto's bij eigenschappen, het discussiëren naar aanleiding van klassenpolls en het maken van verwerkingsopdrachten. Hieronder worden twee thema's met werkvormen kort toegelicht:

- Wat is gewenst gedrag?

De leerlingen worden op het spoor gezet van aspecten van gewenst en ongewenst normaal en niet-normaal gedrag. In de filmpjes zien ze dat de situatie waarin het gedrag zich voordoet, bepaalt welk gedrag normaal en niet normaal is. Wat goed gedrag is, is dus situatie gebonden. Dit is één van de aspecten van gedrag.

In de klassenpoll bij het filmfragment uit InConflict worden de leerlingen bevraagd over het gedrag van Rachid. De klassenpoll bevraagt de leerlingen op gedrag zonder dat ze al te veel voorkennis hebben. De docent bespreekt de klassenpoll met de leerlingen klassikaal en laat hen reflecteren op hun keuzes.

- Dit ben ik!

De leerlingen maken een moodboard over zichzelf (wie ben je of wie wil je zijn) en presenteren deze aan elkaar. Een moodboard is een poster/collage waarop plaatjes en kleine voorwerpjes geplakt worden. De leerlingen mogen er ook bij schrijven of uitgescheurde zinnen of woorden plakken. Het moodboard drukt vooral gevoelens en sfeer uit. De leerlingen presenteren aan het einde van de les hun moodboard aan de klas. Het moodboard nodigt de leerlingen uit zichzelf open te stellen voor anderen en nodigt andersom de ander uit zich in zijn medeleerling te verdiepen en van daaruit het gedrag in de omgang en de houding ten opzichte van de klasgenoot aan te passen.

Module 2 gedrag in de klas

Inhoud

De tweede module van Gedrag: ik doe ertoe! maakt een uitzoom van het individuele gedrag naar het gedrag in de klas. Daarbij is het proces het belangrijkste om te komen tot bewustwording van het gedrag. In de module wordt toegewerkt naar een klassencode. Deze code bestaat uit vijf concrete, door de leerlingen zelf gekozen gedragsdoelen waaraan acties gekoppeld worden. Thema's die centraal staan bij de opdrachten van module 2 zijn: wat weten we over gedrag (reflectie module 1) en wat betekent dit voor het gedrag in de klas (brug naar module 2), wat bepaalt populariteit in de klas?, de klassencode, het handhavingsmodel bij de klassencode. Voorbeelden van werkvormen die daarbij gebruikt worden: filmpjes die aanzetten tot het kijken naar groepsgedrag en het begrip 'meelopen', klassenpoll en discussie over populariteit in de klas, opdrachten uit de digitale leeromgeving die gaan over gewenst en ongewenst gedrag, het maken van een top tien van gedragsdoelen en het brainstormen in groepjes over een handhavingsmodel. Hieronder worden twee thema's met werkvormen kort toegelicht:

- Maken van de klassencode

De leerlingen vullen individueel in de les een poll in over voorbeelden van gewenst en ongewenst gedrag. Deze poll laat meteen de uitslag van de klas zien. Dit wordt vervolgens klassikaal besproken. De voorbeelden van de leerlingen worden geprojecteerd op het digibord. Zo ontstaat een lijst waar gezamenlijk over kan worden gesproken en waaruit gekozen kan worden voor het maken van de code. De leerlingen leren door middel van opdrachten in de digitale leeromgeving dat zij invloed hebben op de klas, vooral als ze een goede en door iedereen gedragen klassencode ontwikkelen. De leerlingen denken vervolgens na over wat zij als gewenst en ongewenst gedrag ervaren in de klas. De leerlingen maken zelf een top vijf van gewenst gedrag. Vervolgens maakt de leerkracht samen met de klas een top tien van gedrag in de klas. Hij laat één leerling aan het woord om zijn/haar top vijf te benoemen. De vijf punten die het meest zijn gekozen vormen de top vijf voor gedrag in de klas. De leerlingen werken vervolgens de top vijf uit in groepjes. Elk groepje werkt één gedragsdoel met actiepunten en verbeterpunten uit. De klassencode is een interactief proces van de leerlingen zelf, waarbij de leerkracht vooral als begeleider optreedt. De leerkracht zorgt ervoor dat deze klassencode in het klassenboek komt te staan, zodat alle betrokken leerkrachten hiervan op de hoogte zijn. Daarnaast komt de mentor in de herhalingslessen op de gedragscode en de actiepunten terug door te reflecteren op de code, het proces en te zorgen voor eventuele bijstelling.

- Handhaven van de klassencode

De leerlingen onderzoeken vervolgens zelf wat de beste manier is van handhaven en krijgen hiervoor diverse suggesties aangereikt, bijvoorbeeld via peerleaders. De verschillende handhaafmethodes worden klassikaal besproken: 'Is het haalbaar? Zijn er nog andere opties? Wat vindt iedereen ervan?'

Herhalingsmomenten

Na module 2 vinden er op regelmatige basis (zes keer 25 minuten) herhalingsmomenten plaats. Deze worden verspreid over de rest van het schooljaar. In de herhalingsmomenten staat een herhaling vanuit module 1 en 2 centraal en wordt er gekeken of de gedragscode nog gehandhaafd wordt.

Bij de herhalingsmomenten staan filmpjes centraal waarin de thema's van de vorige modules naar voren komen. De filmpjes vormen elke keer de aanleiding om klassikaal (groepsdiscussie of rollenspellen, groeps-spellen) terug te komen op de thema's. Binnen elk herhaalmoment staat één thema centraal. Binnen elke herhalingsles wordt er een koppeling gemaakt met de gedragscode, zoals: 'Welke regel in de klassencode moet voorkomen dat normen en waarden geschaad worden? Kun je een voorbeeld geven van een situatie waarin deze regel heel goed werkte? En wanneer niet? Wat doen we daaraan?'

De herhalingslessen worden afgesloten met een enquête over het effect en resultaat van de gedragscode. De leerlingen geven in de digitale leeromgeving antwoord op de vraag: 'ik heb het gevoel dat ik mezelf kan zijn in de klas' en 'ik voel me door iedereen gerespecteerd'. De uitslag wordt een volgende mentor les besproken. Deze vragen zijn ook bij de start van Gedrag: ik doe ertoe! aan de leerlingen gesteld. De antwoorden die de leerlingen nu geven, kunnen dan ook vergeleken worden met de antwoorden die ze bij aanvang van de interventie gaven.

Module 3 publieke sector en gedrag

Inhoud

Nadat in module 1 gedrag in zijn algemeenheid is bekeken en in module 2 gedrag binnen de klassenomgeving, wordt in de derde module van Gedrag: ik doe ertoe! uitgezoomd naar het gedrag ten aanzien van personen met een functie in de publieke sector.

Thema's die centraal staan bij de opdrachten van module 3 zijn: publieke taak en gedrag (met herhaling van module 1 en 2 en een toepassing op module 3), agressie en veiligheid binnen de verschillende functies (zoals verpleegkundige, ambulancemedewerker en tramconducteur). Voorbeelden van werkvormen die daarbij gebruikt worden: klassengesprekken, verdiepende interactieve lessen, filmpjes over het werk van mensen in de publieke sector, interviews met professionals uit de publieke sector en het maken van een filmstrip of

fotorapportage over dat wat ze geleerd hebben. In het kader van het ervaren leren gaan de leerlingen zelf op onderzoek uit en gaan in gesprek met mensen uit de publieke sector. Ze werken deze ontmoeting uit in een filmpje of fotostrip. Vanuit de presentatie worden de ervaringen gedeeld en bespreken de leerlingen actiepunten ten aanzien van het gedrag ten aanzien van deze beroepsgroep. Hieronder wordt één thema met werkvormen kort toegelicht:

- Weergave van interviews met professionals

Leerlingen hebben als vervolg op de opgedane kennis over dit thema een professional uit de publieke sector geïnterviewd. De resultaten van dit interview geven ze weer door het maken van een fotoreportage of filmstrip. De leerlingen presenteren hun werk klassikaal en de docent stelt verdiepende vragen: 'Wat moet er volgens deze persoon worden gedaan aan agressie tegen deze professionals?'

Module 4 gedrag in de wijk

In de laatste module van Gedrag: ik doe ertoe! wordt er een uitzoom gemaakt naar de eigen omgeving van de leerlingen: de wijk. Hoe gedraag je je in de wijk en hoe ervaren de andere wijkbewoners dat? Kun je met de kennis van de vorige modules kritisch naar het gedrag van jezelf en van anderen kijken?

Thema's die centraal staan in module 4 zijn: gedrag in de wijk, wijk in kaart brengen, groepsgedrag in de wijk en het verbeterplan. Voorbeelden van werkvormen die daarbij gebruikt worden, zijn: analyseren en bespreken van foto's over groepsgedrag en de invloed daarvan op de wijk, maken van een woordweb als voorbereiding op het interview, doen van interviews met wijkbewoners, het bekijken en bespreken van filmpjes en het maken van een gedragscode voor gedrag in de wijk. De wijkcode is gericht op het bijstellen van het eigen gedrag van de jongere en het begrip kweken bij de jongeren voor het gedrag of de reacties van wijkbewoners op jongeren en hoe daar mee om te gaan. De wijkcode is niet gericht op het actief veranderen van het gedrag van de wijkbewoners. Wel kan het gedrag en de attitude van de wijkbewoners veranderen als reactie op het socialere gedrag van de jongeren die de wijkcode naleven. De module wordt afgesloten met een evenement waarbij de wijkbewoners worden uitgenodigd en de leerlingen hun wijkcode bespreken met de wijkbewoners. Hieronder worden twee thema's met werkvormen kort toegelicht:

- Doen van observaties

De leerlingen verdiepen zich in groepjes in één van de wijkgroepen. In een vrije brainstorm brengen ze de groep in beeld. Via enkele opdrachten worden ze aangezet hun associaties te controleren op aannames en vooroordelen. Vervolgens stellen ze een kijkwijzer op om in de wijk te observeren hoe hun wijkgroep reageert op jongeren. De observaties worden op hun beurt weer gebruikt om interviews met de wijkbewoners voor te bereiden.

- Opstellen en presenteren van een wijkcode

De leerlingen kiezen vijf concrete en goed uitvoerbare gedrags-aanpassingen die ze als individu en in groepsverband kunnen naleven als ze zich in de wijk begeven. Om te zorgen dat de wijkbewoners op de hoogte zijn van de intenties en daarop op gepaste wijze kunnen reageren en meewerken, organiseren de leerlingen een ontmoeting met zoveel mogelijk wijkbewoners in een wijkgebouw of andere geschikte plek. Ook zorgen ze voor media-aandacht.

Herhalingsmomenten

Na module 4 vinden er op opnieuw op regelmatige basis (zes keer 25 minuten) herhalingsmomenten plaats. Deze worden verspreid over het resterende schooljaar. In de herhalingsmomenten staat een herhaling vanuit module 2, 3 en 4 centraal. Bij deze herhalingsmomenten staan wederom filmpjes centraal waarin de thema's van de vorige modules naar voren komen. Binnen de lessen wordt er een terugkoppeling gemaakt naar de handhaving van de klassencode en de verbeterplannen voor de wijk.

5. Materialen en links

Gedrag: ik doe ertoe! bestaat uit een compleet pakket voor twee leerjaren met vier lesmodules, bestaande uit: digitaal lesmateriaal (inlogcodes voor elke leerling en leerkracht), een serious game (InConflict), twaalf herhalingslessen en werkbladen. De docent wordt ondersteund met een uitgebreide methodiekhandleiding. Bovendien kunnen docenten de resultaten/voortgang van de leerlingen online bijhouden. Een docententraining, begeleidingsmomenten en een draaiboekgesprek met een begeleider vanuit Codename Future maken onlosmakelijk onderdeel uit van het pakket.

Zie ook: gedrag.codenamefuture.nl en www.codenamefuture.nl

B. Onderbouwing van de interventie

6. Verantwoording: doelgroep, doelen en aanpak

Probleemanalyse

Gedrag: ik doe ertoe! richt zich op het voorkomen van antisociaal gedrag. Risico's voor dit gedrag zijn op meerdere niveaus gelegen. Uit onderzoek is gebleken dat factoren die samenhangen met antisociaal gedrag voornamelijk kindeigenschappen (biologisch en intrapersoonlijk), kenmerken van het gezin, leeftijdsgenoten en schoolfunctioneren (interpersoonlijk) en socioculturele factoren (buurt, maatschappij) zijn (Aleva, Blank & Pronk, in Goossens, Vermande & Van der Meulen, 2012; Weerman & Harland, in Weerman et al., 2007). Risicofactoren in het kind kunnen bijvoorbeeld zijn: het hebben van een moeilijk temperament, een laag IQ, een gebrek aan sociale vaardigheden of tekorten in de sociale-informatieverwerking. Ook sekse is van invloed op het gedrag: meisjes zouden bijvoorbeeld gevoeliger zijn voor de negatieve invloeden van leeftijdsgenoten dan jongens. Risicovolle omgevingsfactoren zijn bijvoorbeeld omgaan met leeftijdsgenoten die antisociaal gedrag vertonen, autoritaire of (te) permissieve opvoedingsstijl van de ouders of het ontbreken van duidelijkheid over of stimulering van sociaal wenselijk gedrag binnen de school of in de wijk (Meij & Boendermaker, 2008). De toename van antisociaal gedrag bij leerlingen heeft mogelijk ook te maken met het feit dat het individuele belang de afgelopen decennia een hogere prioriteit heeft gekregen als doel van opvoeding en onderwijs. Gedeelde normen, waarden, rechten en plichten zijn niet langer vanzelfsprekend en de daarbij passende sociaal-emotionele vaardigheden worden wellicht minder aangeleerd. Daar komt bij dat onze samenleving een pluriforme samenleving is, vol verschillen (religieus, politiek, cultureel, etnisch). Niet alle leerlingen krijgen dan ook hetzelfde waarden- en normenpatroon mee van hun ouders (Onderwijsraad, 2003).

Of een jeugdige antisociaal gedrag vertoont hangt af van de mate waarin risicofactoren voorkomen en of er sprake is van beschermende factoren: dit zijn kenmerken van een persoon of omgeving die het effect van risicofactoren tegengaan en werken als een buffer tegen antisociaal gedrag. Jeugdigen krijgen problemen wanneer de beschermende factoren onvoldoende tegenwicht bieden aan de risicofactoren. De kans om problemen te krijgen wordt groter als verschillende risicofactoren elkaar gelijktijdig of achtereenvolgend versterken (Meij & Boendermaker, 2008).

Beïnvloedbare factoren

Niet alle factoren zijn met een interventie te beïnvloeden, zoals de sekse of het IQ van de jeugdige. Ook de toenemende individualisering van de samenleving is door een interventie niet te beïnvloeden. Gedrag: ik doe ertoe! heeft ervoor gekozen zich te richten op de beïnvloedbare sociale-informatieverwerking van de jeugdige en op het schoolklimaat. Om antisociaal gedrag tegen te gaan is het van belang dat er een positief school-klimaat binnen de school heerst. De school als geheel kan pro sociaal gedrag 'voorleven' (De Winter, 1995). Daarnaast kan een school een leerling de kennis, vaardigheden en houding leren die helpen de kwaliteit van de sociale informatieverwerking te verbeteren en die nodig zijn voor pro sociaal gedrag in een individualistische en pluriforme samenleving (Bron & Van Vliet, 2009). Als aanknopingspunt wordt dan ook genomen dat antisociaal gedrag over het algemeen plaatsvindt vanuit verkeerde individuele opvattingen en inschattingen van sociale situaties en door een negatief schoolklimaat. De interventie is gebaseerd op de school climate theory en op sociale-informatieverwerkingstheorieën.

De school climate theory gaat ervan uit dat het schoolklimaat een bepalende invloed heeft op de prestaties en het probleemgedrag van leerlingen op een school. Schoolklimaat is het geheel van de schoolorganisatie en de manier waarop docenten en leerlingen met elkaar omgaan, maar ook het gevoel van verbondenheid en de wijze waarop de school tegemoet komt aan de behoeften van de leerlingen (Poleij, in Taal & Poleij, 2011; Weerman & Harland, in Weerman et al., 2007). Uit onderzoek is gebleken dat onder andere weinig persoonlijke interactie met leerlingen en onduidelijke of onrechtvaardige regels samengaan met verhoogde niveaus van probleemgedrag op school (Weerman & Harland, in Weerman et al., 2007). Wanneer er sprake is van een positief schoolklimaat wordt de kans op pesten en schoolverzuim kleiner (Poleij, in Taal & Poleij, 2011; Vermande, Van der Meulen, Aleva, Olthof & Goossens, in Taal & Poleij, 2011; Dossier Pesten, Nederlands Jeugdinstituut).

Echter, niet iedereen zal binnen een negatief schoolklimaat antisociaal gedrag vertonen of ontwikkelen. Een tweede invalshoek betreft een individuele kindeigenschap en gaat in op de verwerking van sociale informatie. Volgens sociale informatieverwerkingstheorieën gedragen mensen zich in vergelijkbare situaties heel anders doordat zij de aanwezige informatie verschillend verwerken. Mensen merken verschillende informatie op of interpreteren dezelfde informatie anders waardoor zij een zelfde situatie heel anders inschatten en beoordelen (Crick & Dodge, in Goossens et al., 2012). Uit onderzoek is gebleken dat specifieke patronen van informatieverwerking samenhangen met specifieke vormen van antisociaal gedrag (Orbio de Castro, 2007). Orbio de Castro (2007) geeft aan dat de ontwikkeling van sociale informatieverwerking bijdraagt aan de normatieve afname van agressie met leeftijd bij de meeste kinderen en dat training hierin leidt tot vermindering van problematische agressie.

Verbinding probleemanalyse, doel, doelgroep en aanpak

Gedrag: ik doe ertoe! wordt uitgevoerd op school, allereerst omdat problematisch gedrag van leerlingen binnen de school wordt gezien als een 'veroorzakende voorloper' van mogelijke overlast en wetsovertredingen buiten school en op latere leeftijd (Weerman et al., 2007). Daarnaast is school een makkelijke 'vindplaats' voor jeugdigen en hebben scholen een taak in de vorming van jeugdigen. De school is op deze manier een geschikte plaats voor gerichte interventies bij jongeren met (risico's op) problemen (Weerman et al., 2007).

Gedrag: ik doe ertoe! wordt klassikaal gegeven en kent maatregelen op individueel - en groepsniveau. Interventies in de samenstelling van groepen klasgenoten op scholen zijn effectief gebleken. Het 'samenvoegen' van jeugdigen met agressieve gedragsproblemen met sociaalvaardige jeugdigen leidt tot een afname van gedragsproblemen (Van Overveld, Louwe & Orobio de Castro, 2009). De Winter (1995) geeft in een artikel in de Volkskrant aan dat onderzoek laat zien dat de morele en sociale ontwikkeling van kinderen in belangrijke mate afhankelijk is van sociale ervaringsmogelijkheden. Een geïsoleerde les, zonder dat met de geleerde kennis in de harde werkelijkheid geëxperimenteerd kan worden, blijkt weinig invloed op gedrag te hebben. De aanpak van Gedrag: ik doe ertoe! wordt dan ook over het klaslokaal heen getild. In module 3 en 4 gaan de leerlingen in groepjes op onderzoek uit, houden zij interviews met personen uit de publieke sector en praten zij met wijkbewoners. Dit alles wordt klassikaal besproken, waarbij de docent de discussie kan sturen en bij kan springen. Daarbij wordt ingezet op de betekenis van gezamenlijke reflectie en discussie tussen leerlingen (Smith, Wood, Adams, Wieman, Knight & Guild, 2009).

Uit een overzicht van Goossens en collega's (2012) blijkt dat virtuele scenario's met game-elementen een effectief middel kunnen zijn in de strijd tegen pesten bij jeugdigen, omdat ze aansluiten bij hun leefwereld en toelaten om bepaalde situaties virtueel te ervaren. Dit is te vergelijken met de rollenspellen in klassieke interventies, die er bijvoorbeeld op gericht zijn het inlevingsvermogen te verhogen. Uit onderzoek naar andere interventies blijken de games niet alleen een positief effect te hebben op kennis, attitude en vaardigheden maar ook op het uiteindelijke pestgedrag (Goossens et al., 2012). In de serious game InConflict, dat onderdeel is van de interventie en waar gedurende de gehele interventie op terug wordt gegrepen, kruipen leerlingen in de huid van de hoofdrolspelers en maken zij beslissingen voor hen. Het verhaal is gebaseerd op ware gebeurtenissen en personen waardoor de game een realistisch gehalte krijgt. Hierdoor is de game persoonlijk meer relevant en heeft het meer impact op de jeugdigen (Goossens et al., 2012).

Sociaal klimaat

In het dossier 'Pesten' van het Nederlands Jeugdinstituut wordt gesteld dat antisociaal gedrag en pesten kan worden omgevormd tot socialer gedrag door op school een sfeer te creëren waarin harmonie en respect voor elkaar centraal staan, in een positief schoolklimaat dus. Binnen een positief schoolklimaat is voornamelijk het betrekken van leerlingen, persoonlijke interactie en het hanteren van duidelijke en rechtvaardige regels belangrijk in de aanpak van antisociaal gedrag (Weerman & Harland, in Weerman et al., 2007). Leerlingen worden doorgaans echter nauwelijks betrokken bij het opstellen (en handhaven) van het schoolreglement (Mooij, Sijbers & Sperber, 2006; Weerman, Smeenk & Slotboom, in Weerman et al., 2007). Ze ervaren de 'regels' niet als van henzelf en dus is de loyaliteit en de volgbereidheid lager (Emans & Roede, 2006). Gedrag: ik doe ertoe! gaat uit van 'ketenomkering'. Dit wil zeggen dat de leerling medeverantwoordelijk is voor zijn eigen leerproces en inzicht krijgt in zijn leerdoelen. De jeugdigen worden stap voor stap betrokken bij het opstellen van gedragsdoelen op school. Ook is er persoonlijke interactie tussen de leerlingen en de docent. Zo wordt er in module 2 gewerkt aan de klassencode en in module 4 aan de wijkcode. De code is een overzicht van gedragsregels waaraan iedereen zich moet houden, in de klas of in de wijk. Deze komt tot stand doordat leerlingen met elkaar en de docent discussiëren over gewenst- en ongewenst gedrag. De docent bespreekt de klassen- en wijkcode ook met andere docenten. Het proces van het maken van de gedragscode is daarbij minstens zo belangrijk als het product. De betrokkenheid van de leerlingen zorgt voor een leerzaam en stimulerend effect dat veel duurzamer is dan bij van bovenaf opgelegde wetten of regels (Tönis & Maring, 2006). Ook bij de handhaving van de gedragscodes worden de leerlingen actief betrokken in zowel het bedenken van de manier van handhaving als de feitelijke handhaving. De herhalingsmomenten na module 2 en 4 zorgen voor bekliving van de kennis en een duurzaam effect van de gedragscode en het verbeterplan. Door het creëren van een positief klimaat neemt Gedrag: ik doe ertoe! een aantal factoren weg die een risico vormen voor de ontwikkeling van antisociaal gedrag.

Verwerking van sociale informatie

Het verklaringsmodel dat bij de sociale-informatieverwerkingstheorie past, is cyclisch en bestaat uit de volgende (denk)stappen: het waarnemen (1) en vervolgens interpreteren van sociale informatie (2), het overwegen van doelen die men wil bereiken in de situatie (3) en vervolgens het overwegen van mogelijke strategieën om die doelen te bereiken (4). De volgende denkstap is de overweging welke strategie het beste is (5), waarna het gedrag plaatsvindt (6). Er vindt voortdurend een wisselwerking plaats tussen opgedane kennis en nieuwe ervaringen tijdens het informatieverwerkingsproces waardoor het mogelijk is om tussendoor terug te koppelen naar een eerdere denkstap. Ook door beoordeling van een ander en zijn of haar reactie kan het denkproces veranderen (Crick & Dodge, in Goossens et al., 2012).

Bij agressieve jeugdigen (gedrag) is vaak sprake van cognitieve vervormingen in dit proces, die zorgen voor het ten onrechte toeschrijven van vijandige bedoelingen aan anderen en beperkingen in het probleemoplossend vermogen (Aleva et al., in Goossens et al., 2012; Orobio de Castro, 2007). In Gedrag: ik doe ertoe! wordt daarom ingegaan op de denkprocessen en overtuigingen van de jeugdige die leiden tot zijn of haar reacties op anderen. Ook wordt inzicht gegeven in het denken, voelen en willen van anderen: Wat denken anderen als je zo doet, wil je dat? Wat zou je anders kunnen doen? Jeugdigen worden zo getraind in probleem-oplossend denken en kunnen bewuste keuzes maken in hun gedragsrepertoire. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van de serious game, de groepsdiscussies waarin sociale begrippen worden geconcretiseerd en interviews met personen buiten de school. Orobio de Castro (2007) geeft aan dat uit experimenteel onderzoek naar de rol van sociale informatieverwerking blijkt dat manipulaties in aanbidding van sociale informatie, sturing van interpretatie van deze informatie en beïnvloeding van sociale probleemoplossing tot de verwachte veranderingen in agressie leiden.

Door middel van bijvoorbeeld de serious game kunnen jeugdigen een situatie virtueel ervaren. Tijdens de game krijgen zij op bepaalde momenten een aantal keer de keus om een beslissing te maken op basis van de sociale signalen die zij waarnemen. Op basis van die beslissing (overweging doelen en strategieën) gaat het verhaal verder. Jeugdigen zien zo direct het effect van hun beslissing (gedrag en reacties van anderen). De serious game wordt vervolgens klassikaal besproken waarbij nagedacht wordt over dit gedrag. De jeugdigen horen en bespreken zo de ervaringen en beslissingen met elkaar. De docent heeft hierbij een leidende rol. Zowel door deze discussie als door het verloop in de game wordt de jeugdige bewust gemaakt van zijn gedrag en de invloed die dat heeft op een ander. De volgende keer dat hij zo'n denkproces doormaakt, neemt hij deze kennis en ervaringen mee in de afweging voor het gedrag dat hij dan zal laten zien. Bewustmaking van gedrag zorgt zo voor ander gedrag.

Doelgroep

De doelgroep van Gedrag: ik doe ertoe! zijn leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, van VMBO tot en met het VWO, in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar. Het materiaal van Gedrag: ik doe ertoe! is toegankelijk en begrijpelijk voor het niveau en leeftijd van de gehele doelgroep. In de lessen worden de basisprincipes van gedrag behandeld en bevraagd. Deze basisprincipes zijn voor ieder mens hetzelfde. De manier waarop de leerlingen de stof zullen verwerken zal echter verschillend zijn: daar waar de VMBO-er vooral vanuit „ik“ denkt, zal een VWO-er de leerstof makkelijker op een abstract niveau plaatsen en oorzaken en verbanden herkennen. De docent/mentor heeft bij de uitrol van de methode Gedrag: ik doe ertoe! een belangrijke rol bij het duiden van de stof, het leiden van de leergesprekken en discussies, het zoeken van actuele en concrete voorbeelden en het toewijzen en begeleiden van voor de

doelgroep geschikte verwerkingsopdrachten. De docent/mentor bepaalt het niveau van de klas en maakt op basis daarvan bepaalde keuzes voor voorbeelden die hij/zij gebruikt.

Werkzame factoren/mechanismen

Gedrag: ik doe ertoe! scheidt betekenisvolle contexten rondom waarden die belangrijk zijn in de maatschappij en die de leerlingen zelf belangrijk vinden. Daar waar veel lespakketten en leerboeken zich beperken tot voornamelijk verbale activiteiten ('praten over') biedt Gedrag: ik doe ertoe! activerende werkvormen waarin ook het gedragsaspect ('het doen') een centrale plaats inneemt. Werkzame factoren van Gedrag: ik doe ertoe! zijn:

- Schoolbrede benadering, waarin zowel leerlingen, leerkrachten, management en ander personeel wordt betrokken.
- Verticale implementatie van de interventie (twee jaar opvolgend).
- Context actief betrekken: zowel de school als de omgeving buiten de school, zoals de wijk, wordt betrokken.
- Rollenspellen met een interactieve serious game.
- Oefenen van sociale situaties in de realiteit.
- Discussiëren in groep met leeftijdsgenoten, leren van elkaar.

7. Samenvatting onderbouwing

Gedrag: ik doe ertoe! biedt leerlingen in het voortgezet onderwijs met behulp van rollenspellen (serious game), discussie en door de straat op te gaan, inzicht in de manier waarop zij sociale informatie verwerken en wat hun gedrag betekent voor de omgeving. Door bewustmaking en reacties van anderen worden gedragsalternatieven aangeboden wat ervoor zorgt dat zij bewuste keuzes voor gedrag maken.

8. Randvoorwaarden voor uitvoering en kwaliteitsbewaking

8.1 Eisen ten aanzien van opleiding

Welke eisen zijn er ten aanzien van opleiding, training, certificering, licenties en/of supervisie van de uitvoerend werkers? Beschrijf deze randvoorwaarden voor de toepassing. De lessen mogen alleen gegeven worden door docenten die bevoegd zijn (eerste of tweede graad) voor het lesgeven binnen het voortgezet onderwijs. Gedrag: ik doe ertoe! richt zich op inzet binnen de mentorlessen; hiervoor is geen specialisatie en de lessen kunnen dan ook gegeven worden door docenten met verschillende vakspecialisaties. Deelnemende scholen aan het programma Gedrag: ik doe er toe! krijgen ieder jaar een training door een medewerker van Codename Future. Deze training vormt een onlosmakelijk onderdeel van het programma.

8.2 Eisen ten aanzien van overdracht en implementatie

Is er voor de overdracht van de interventie een handleiding of protocol? Zijn er eerdere ervaringen waaruit blijkt dat de interventie overdraagbaar is? Gedrag: ik doe ertoe! wordt ondersteund door een uitgebreide handleiding. Het is belangrijk dat de docenten zich houden aan de opbouw en het beschreven lesverloop. Tijdens de kick-off en de begeleidingsmomenten is een medewerker van Codename Future aanwezig om samen met de docenten de verrichtingen van de leerlingen te structureren, volgen en te monitoren. De medewerker evalueert aan het einde van het eerste leerjaar met de docenten hoe de interventie verloopt en of er knelpunten zijn en neemt deze ervaringen mee bij de training aan het begin van het tweede leerjaar.

8.3 Eisen ten aanzien van kwaliteitsbewaking

De concrete opbrengst van het werken met Gedrag: ik doe ertoe! bestaat uit een aantal producten die door de leerlingen zelf zijn vormgegeven, hetgeen het intrinsieke resultaat moet verhogen. De producten bestaan o.a. uit rollenspellen, interviews, gedragscodes en verbeterplannen voor gedrag in de wijk. In de methodiekhandleiding staan criteria aan de hand waarvan de docent deze producten kan beoordelen. Omdat Gedrag: ik doe ertoe! vooral ook gaat over bewustwording, zijn er een aantal zogenaamde klassenpolls in de lessen opgenomen die een begin- en eindmeting doen en daarmee attitudeverandering kunnen laten zien.

8.4 Kosten van de interventie

De kosten van Gedrag: ik doe ertoe! bedragen per leerjaar € 3400,- (prijsspeil 2011) ongeacht het aantal klassen. Deze kosten komen jaarlijks terug. Omdat Gedrag: ik doe ertoe! twee leerjaren beslaat, zullen de kosten voor een school dus € 6800,- bedragen op het moment dat beide leerjaren zijn opgestart.

Voor dit bedrag krijgt de school jaarlijks:

- voor iedere leerling een unieke werkplek in de digitale leeromgeving;
- digitaal lesmateriaal bestaande uit vier modules in te zetten in twee leerjaren;
- voor elk leerjaar zes herhalingslessen;
- map met uitgebreide methodiekhandleiding;
- toegang tot de interactieve game InConflict;
- toegang tot de statistieken achter InConflict;
- begeleiding bij het opstellen van een draaiboek;
- een docententraining per leerjaar;
- één dag begeleiding bij de lessen per leerjaar.

9. Onderzoek naar de uitvoering van de interventie

Er is geen onderzoek gedaan naar de uitvoering van de interventie. Het Platform Opleiding, Onderwijs en Organisatie (PLATO) van de Universiteit Leiden heeft de kwaliteit en effectiviteit van een voorloper van het huidige Gedrag: ik doe ertoe! onderzocht. Daaruit bleek dat het programma sterk was op het vlak van motivatie, werkvormen en flexibiliteit. Er bleek echter ook dat er nog veel verbetering mogelijk was, waaronder het ontwikkelen van een handleiding voor docenten en het uitbreiden van de minimale omvang en looptijd van het programma. Deze aanbevelingen hebben dan ook geleid tot een grondige doorontwikkeling van de interventie door Codename Future, met ondersteuning van het Nederlands Jeugdinstituut.

10 Overeenkomsten met andere interventies

Er zijn een aantal onderwijsinterventies die zich ook richten op het voorkomen van antisociaal gedrag of het bevorderen van prosociaal gedrag: Baas in eigen soap, De Vreedzame school, Leefstijl, SWPBS en Taakspel. Hiervan worden er echter maar twee in het voortgezet onderwijs uitgevoerd, namelijk Baas in eigen soap en Leefstijl. Baas in eigen soap richt zich op de ontwikkeling van sociale vaardigheden, zelfsturing en conflicthantering en wordt geïntegreerd in alle vaklessen. Leefstijl wil opbouwend gedrag en positieve sociale betrokkenheid stimuleren door het oefenen van sociaal-emotionele vaardigheden. Er zijn echter een aantal belangrijke verschillen tussen deze interventies en Gedrag: ik doe ertoe!. Gedrag: ik doe ertoe! is namelijk de enige interventie die zo nauw aansluit bij de doelgroep: het digitale lesmateriaal sluit aan bij de belevingswereld van de leerlingen en zij zijn zelf mededragers van het proces.

Aangehaalde literatuur

Bron, J., & Vliet, E. van (2009). Het ontwikkelen van een kernleerplan actief burgerschap en sociale integratie voor het algemeen vormend onderwijs. Enschede, SLO.

Dossier Gedragsproblemen. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/09/509.html>

Dossier Pesten. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/04/955.html>

Emans, B., & Roede, E. (2006). Sanctioneren of argumenteren? Onderzoek naar de

beleving van schoolregels en normoverschrijdend gedrag op school. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut, UvA.

Goossens, F., Vermande, M., & Meulen, M. van der (Red.) (2012). Pesten op school. Den Haag: Boom Lemma.

Meij, H., & Boendermaker, L. (2008). Oorzaken en achtergronden van een problematische ontwikkeling. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Mooij, T., Sijbers, R., & Sperber, M. (2006). Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs. Nijmegen: ITS-RU.

Onderwijsraad (2003). Onderwijs en Burgerschap: een voorname rol voor onderwijsinstellingen en overheid. Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2010). De school en leerlingen met gedragsproblemen. Den Haag: Onderwijsraad.

Orobio de Castro, B. (2007). Woede, Wraak & Leedvermaak. Op zoek naar drijvende krachten achter de ontwikkeling van gedragsproblemen (inaugurale rede). Utrecht: Universiteit Utrecht.

Overveld, C. W. van, Louwe, J. J., & Orobio de Castro, B. (2009). Agressie. In: Handboek Kinderen & Adolescenten. Problemen en risicosituaties. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Smith, M. K., Wood, W. B., Adams, W. K., Wieman, C., Knight, J. K., Guild, N., & Su, T. T. (2009). Why peer discussion improves student performance on in-class concept questions. *Science*, 323, 122-124

Taal, M., & Poleij, C. (Red.) (2011). Interventies in het onderwijs: Werken aan goede verhoudingen. Den Haag: Boom Lemma.

Tönis, I., & Maring, B. (2006). Handreiking gedragscodes voor buurt, vrije tijdsbesteding, sportvereniging en school. Den Haag: Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid.

VO-raad, (2012). Peiling verbale en fysieke agressie. Gedownload van

<http://www.vo-raad.nl/ledenservice/ledenpanel/uitkomsten-ledenpanels/verbale-en-fysieke-agressie-op-scholen>

Weerman, F., Smeenk, W., & Harland, P. (Red.) (2007). Probleemgedrag van leerlingen tijdens de middelbare schoolperiode. Individuele ontwikkeling, leerlingnetwerken en reacties vanuit school. Amsterdam: Aksant.

Winter, M. de (1995, 1 januari). Normen en waarden leer je niet in een apart lesje. *Volkskrant*. Gedownload van

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/article/detail/399958/1995/01/09/Normen-en-waarden-leer-je-niet-in-een-apart-lesje.dhtml>

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

